

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS.

AZ ERDÉLYI MAGYAR ÉS ROMÁN KULTÚRZÓNÁK.

I. A MAGYAR KULTÚRZÓNA.

AZ ERDÉLYI, úgynevezett magyar kultúrzóna története röviden — Aromán forrás szerint¹ is — következő:

1916 év végén, amikor az Erdélybe betört román hadakat a központi hatalmak haderői kiszorították és az ellenségtől megtisztított magyar területeken a rendet helyre kellett állítani: megdöbbenéssel állapították meg a magyar hatóságok, hogy a határmenti községek román papjai és tanítói százával hagyták oda állomáshelyüket és távoztak el az ellenséggel.

E jelenség megállapítása után, főleg a hadvezetőség kérésére, a m. kir. közoktatásügyi miniszter (gróf Apponyi Albert) 1917 augusztus 2-án tudatta a nagyszebeni görög keleti román érsekkel, hogy kénytelen államosítani mindazon községek községi vagy felekezeti iskoláit, amelyeknek tanítói önként távoztak el az ellenséggel, vagy pedig bűnügyi vizsgálat alatt állanak. Az érdekelt községek görög keleti és görög katolikus iskoláitól a tanítói fizetés kiegészítésül szolgáló államsegélyeket megvonja, de a létesítendő állami iskolákba csakis olyan tanítókat kíván alkalmazni, akik beszélik a nép anyanyelvét.

A miniszter 1917 december 17-én arról értesítette a nagyszebeni görög keleti román érseket, hogy az 1917/18-i költségvetésbe a kulturális zónákban létesítendő 1.600 állami elemi iskola és 800 kisdedóvó költségeit irányozta elő. Később — 1918 március 20-án — pedig arról, hogy a jelzett görög keleti román felekezeti iskolák államsegélyét 1918 június végével szünteti be. Még később, július 6-án a pénzügyminiszter hozzájárult a közoktatásügyi miniszter azon kéréséhez, hogy az ország délkeleti részén 507 községben az iskolai épületek kisajátíttassanak.

Azonban a kisajátítások megkezdése előtt Lovászy Márton közoktatásügyi miniszter a határszéli iskolák államosítására vonatkozó rendelkezéseket visszavonta s ezzel magyar részről az erdélyi kultúr zóna-ügy is befejezést nyert, melyet különben is csak a nyílt hazaárulás ténye és a hadvezetőség követelése állított előtérbe.

A magyar közoktatásügyi politikának hagyományos szabadelvűségétől tesz bizonyosságot az a mód, ahogyan—még a háború zajos viharai között is — a magyar kormányzat eljár azokkal az iskolákkal szemben, melyeknek fenntartói és közvetlen vezetői a nyílt hazaárulás terére léptek.

Jellemző eset erre vonatkozólag a brassói görög keleti román főgimnázium esete. Megállapítást nyert, hogy ez iskolának az 1915 és 1916 években érettségizett ifjai katonai kötelezettségük elől, a vizsgálatok után azonnal átszöktek Romániába. Az 1916 évi román betörés után pedig a főgimnázium egész tanári testületé — egy tanár kivételével — élén az

¹ L. Triteanu: Scoak noastra. Zona culturala. Sibiu 1919. 61—164. lap éa Ministerul Instructiunii: Proect de Lege asupra Invatamantiului Particular, Bucuresti, 1925. 54—56. kp.

igazgatóval (Iosif Blaga a z ellenséghez csatlakozva — megszökött az országból. Hasonló magatartást tanúsított a brassói román alreáliskola és kereskedelmi iskola tanári testületé is,¹ a nélkül, hogy ezért az illető iskolák még csak megrendszabályoztattak volna.

2. A ROMÁN ISKOLAI KULTÚRZÓNA.

Nyolc év óta kísérjük figyelemmel Románia kisebbségi politikáját, de sajnos abban nyomát se találjuk, a béketárgyalások alatt, a román szabadelvűség igazolására sikeresen felhasznált (1918 december 1.) gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatainak, sem pedig a nemzetközileg biztosított kisebbségi szerződés sovány ígéreteinek. Pedig az 1919 december 9-i párizsi kisebbségi szerződésben Románia megfogadta, tekintettel a neki juttatott nagy területi gyarapodásra, hogy a hatalma alá adott nemzeti kisebbségekkel szemben „a szabadság és az igazság határozott biztosítékait”² megadja, hogy az állami elemi iskolákban anyanyelven fognak tanítani, hogy a nemzeti kisebbségek iskolákat állíthatnak s ezeket az állam arányosan fogja segíyezni (9—10. §.); hogy ezeken felül a székelyeknek és szászoknak egyházi és iskolai autonómiát engedélyez (11. §.). E szerződést ünnepélyesen aláírta Románia és a többi szerződő fél. Az így megkötött nemzetközi szerződést az aláírók közös egyetértéssel a Genfben székelő Nemzetek Szövetségének ellenőrzése alá helyezték.

Mindezekkel szemben sokszorosan beigazolható, hogy a háború befejezése után a Románia sorsát rövid megszakításokkal állandóan intéző Bratianu Jonel-féle nemzeti-liberális kormányok nyíltan is hirdetik, hogy az 1919 december 9-én Párizsban megkötött és Bukarestben 1920 november 4-én ratifikált (Monitorul Oficial 1920 november 26. No. 140.) kisebbségi szerződést csak annyiban veszik tekintetbe, amennyiben annak elvei és rendelkezései nem ütköznek össze a nemzeti szuverenitással.³ Ezzel az elvi magatartással magyarázható meg, hogy a hét év óta hozott román törvényekben — még az 1923 évi alkotmánytörvényben sincs egyetlen szó hivatkozás se e nemzetközileg garantált kisebbségi szerződés rendelkezésére, pedig a szerződés első dkké ezeket mondja: „semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban vagy ellentétben s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos“.

Valahányszor a kisebbségek részéről utalás történt a kisebbségi szer-

¹ Iosif Blaga 1887 után négy éven át a magyar állam évi 1.000 K-ás ösztöndíjával végezte egyetemi tanulmányait. Lásd dr. E. R. Rosca: Monográfia Institutului Andreian, Sibiu, 2911 250. lap.

² A magán (kisebbségi) oktatásról szóló törvényjavaslat tárgyalása rendjén 1925 dec. 11-én (Lásd: Desbaterile Deputatilor 1925/26. No. 28.) Hans Ottó Rom szász képviselő a román képviselőkamarában megállapította, hogy a törvényjavaslatban, sem annak indokolásában említés sincs a békeszerződés rendelkezéseiről. Demeter Lascu kormánypárti vezető politikus közbeszólásként a következőket jelentette ki:

— Ha önöknek a békeszerződés nagyobb jogforrás, mint a román állam alap-törvényei, akkor nem tudom: mi lesz velünk.

— Hans Ottó Roth: Konfliktus e két törvény között nem lehet, mivel a kisebbségi szerződés része az életben levő román törvényeknek és mivel ratifikálva van.

— D. Lascu: Igen, amennyiben a békeszerződés nem sérti az állami szuverenitás elvét. (Taps.) Már Bratianu miniszterelnök is kijelentette április 11-én határozott formában a Szenátusban, egy szász szenátornak felelve: Semmit, ami ellentétben van a nemzeti szuverenitás elvével, nem fogadunk el, s azoknak nem vetjük magunkat alá.

— Dr. C. Angelescu közökt. min.: Úgy van.

zódással ellenkező kormány- és hatósági intézkedésekre, a román kormány ezzel felelt: Romániában nincsenek kisebbségek, Romániában mindenki egyenlő — és román, az ország háromnegyed román-többségével szemben az egynegyed kisebbség nem élvezhet privilégiumokat.

E szellemnek megfelelően a kormányzat Románia egész köztisztviselői karát, egész hadseregét rázabadította a kisebbségekre s ezek között, különösen a közel kétmilliónyi magyarságra.

Az erdélyi kisebbségek, főleg a magyarság elnyomására és elrománosítására alkotott törvények közé tartozik az 1924-ben hozott „Elemi oktatásról“ szóló törvény.

Ennek néhány olyan rendelkezése van, amely az egyén legtermészetesebb jogát is megtagadja.

Ha valaki önként nem akarja magát fajilag is románnak vallani, azt a törvény 8. §-a alapján, már a román állami tanító is, legalább utódaiban, románná lenni kényszerítheti. Ha valamelyik magyarra a román tanító ráfogja, hogy ősei közt görög keleti, vagy görög katolikus vallású is akadt, vagy pedig neve romános hangzású, akkor annak gyermekeit — fellebbezés kizárásával — hatóságilag kényszerítheti, hogy csakis olyan iskolában tanuljon és vizsgálzzon, ahol anyanyelvén semmit sem tanítanak, csakis románul. Aki véletlenül görög keleti vagy görög katolikus vallású, annak — tekintet nélkül anyanyelvére — gyermekei hivatalból román anyanyelvűeknek tekintetnek s így csakis román tanításvizsgáló iskolába iratkozhatnak be.

A román állami iskola igazgatója dönti el és enged meg, hogy valamelyik magyar gyermek beiratkozhatik-e valamelyik magyar felekezeti elemi iskolába. Ezt az engedélyt sajátkezűleg, a román tanító előtt román nyelven írt bélyeges kérvényben kell kérnie a magyar szülőnek.

Ha valakiről tanévközben állapítják meg, hogy „román származásúnak“ tekinthető, akkor az illető gyermekének azonnal oda kell hagynia a saját anyanyelvén is tanító iskoláját, különben hatóságilag kényszerítik, hogy román tanításvizsgáló iskolába menjen át.

Aki véletlenül izraelitának született, annak anyanyelve nem lehet — magyar s így magyar nyelven nem is tanulhat Románia területén. Bethlen Gábor kancellárja, Pécsi Simon székely szombatos hitvallóinak uno-kái, mivel 1867-ben az izraelita vallást vették fel, a román törvény szerint (Magánokt. törvény 36. §.) fajilag is zsidókká váltak s így csakis román vagy héber tanításvizsgáló iskolákba járhatnak.

A magyar felekezeti iskolák semminemű államsegélyben nem részesülnek, de vizsgadíj és tandíj címén az államnak külön tartoznak adózni. (Magánokt. törvény 54. és 59. §-ai.) A magyar lakosság saját erejéből nagy erkölcsi és anyagi áldozatot kívánó módon tarthat fenn felekezeti iskolát, de ezen felül köteles a román állami iskola építkezési, felszerelési és fenntartási költségeit is hordozni. (Elemi oktatási törvény 161—179. §-ai.)

A magyar tanítónak hiába van meg a törvényes román képesítése, csak úgy taníthat magyar felekezeti iskolában, ha személyére külön és előzetesen tanítási engedélyt eszközöl ki a minisztériumtól. (Magánoktatási törvény 15. §.) Sőt ezután is ha valamelyik tanfelügyelő nem találja tökéletesnek román nyelvi tudását, kétszer újabb vizsgára rendelheti, mely után, nem sikerülés esetén többé nem taníthat. (Elemi oktatási törvény 156. és 228. §-ai.) A magyar tanítóknak nyugdíjat nem ad az állam s azt nem is biztosítja.

Minden magyar felekezeti iskola kétnyelvű. A román nyelvet, történelmet, földrajzot, esetleg az alkotmánytant is kizárólag csakis román nyelven kell tanítani. (Magánokt. törvény 39. és 41. §-ai.) Az elemi iskola 2-ik osztályában már külön órákban tanítják a román földrajzot és történelmet.

Dacára annak, hogy külföldi és népszövetségi vonatkozású hivatalos vagy félhivatalos kormánynyilatkozatokban az állami, kisebbségi tannyelvű iskolák hangsúlyozottan említettek, mindig szembeállítva azzal a hivatkozással, hogy a magyar állam egyetlen nemzetiségi-nyelvű elemi iskolát se tartott fenn, a román közoktatási minisztérium által egységesen kötelezőnek elrendelt tanterv (Monitorul Oficial 1925 augusztus 28. No. 188) az anyanyelvnek, még mint tantárgynak tanításáról se emlékezik meg.

Azt hihetné ezek után bárki, hogy az ilyen drákói kisebbségellenes rendszabályok is megnyugtathatják Romániát arra vonatkozólag, hogy nemzetiségeivel szemben minden veszély ellen biztosítva érezheti magát. De nagy tévedés volna e hiedelem. Románia még ezeknél is több garanciát akar szerezni nemzetiségeivel szemben, hogy azok nyelvüket, nemzeti-ségüket és majd hitüket is feladva, beolvadnak, a népiskolai törvény 159. §-a alkalmazásával véglegesen a románságba.

E cél érdekében létesítette a román kormány előbb rendeletileg, majd 1924-ben törvényileg az ú. n. kultúrzónát a „vegyes lakosságú“ megyékben. S hogy ennek nem a kultúraterjesztés a célja, elegendő arra hivatkozni, hogy a kultúrzónamentes királyságbeli megyékben, ahonnan szállítják a tanítókat „az erdélyi magyar tannyelvű állami iskolákba“, a legutóbbi román népszámlálás adatai szerint a lakosságnak 60.6%-a analfabéta (lásd: Desbaterile Deputatilor 1924. VI. 20. No. 110. miniszteri jelentés 3078.1.), míg a romániai tanítókkal boldogítani szándékolt erdélyi megyékben az ími-olvasni tudók arányát mutatja közel a hasonló nagyságú szám.

Az 1924 július 26-án kihirdetett román elemi oktatási törvény 159. §-a, az úgynevezett kultúrzóna-paragrafus, a következő intézkedéseket foglalja magában:

a) A Magyarországból Romániához csatolt területen: Bihar, Szilágy, Szatmár, Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Máramaros és Huny ad megyék; továbbá az újonnan csatolt Bukovinából négy, Besszarábiából négy és Dobrudzsából két megye, összesen húsz megye kultúrzóna néven külön tanügypolitikai igazgatás alá kerül.

b) Mindazok a román tanítók, akik nem e megyékben születtek, de e megyékben kívánnak állást foglalni, rendes fizetésükön felül, fizetésük 50%-át kapják kultúrzónabeli pótlékkul s ezenfelül ötödéves korpótlékuk elnyeréséhez csak négy év szükséges és a határidőhöz kötött előlépésük a fizetési fokozatokban egy-egy évvel korábban történik.

c) Az átköltözés költségeit az állam megtéríti, még pedig e címen a nőtlen tanítóknak két és a nőknek három havi járandóságához van igényük.

d) Azon román tanítók, akik kinyilatkoztatják, hogy valamelyik kultúrzónabeli megyében óhajtanak megtelepedni, az ötödéves korpótlék-fizetés-emelkedést öt helyett három év alatt érik el s ezenfelül tíz hektáryi települési földet is kapnak.

e) Ha mindezen kedvezmények ellenére sem jelentkezik elég számú tanító a kultúrzónába, a közoktatásügyi minisztert felhatalmazza a törvény, hogy a tanítóképzőkből kikerülő és román származás tekintetében megfelelő tanítójelölteket hivatalból helyezze el a kultúrzónában s ezek csak három évi szolgálat után nyerik el a tanítóknak azon törvényben biztosított jogát, hogy tetszésük és jogosultságuk szerint választhassanak az üresedésben levő állások között.

A törvény indokolása (Desbaterile Senatului 1923/24. No. 69., az 1924 június 6-i Szenátusi Napló 1331. oldalán) a kultúrzóna szükségességét azzal magyarázza, hogy az ország szélein, továbbá Csík, Háromszék, Udvarhely megyékben a román népet az idegen elemek elnemzetlenítették vagy pedig a románság kultúra tekintetében hátrányba került az idegenekkel szemben.

Jellemző a román kormány észjárására, hogy amikor 1925 december 3-án a Népszövetséghez, az erdélyi magyar egyházak panaszára beterjesztette észrevételeit, ezek között többször hivatkozik az 1917-ben tervezett, de be nem vezetett, határmenti magyar kultúrzónára, mint a magyar kormányzat kultúrelleenes és elnemzetlemtő irányának bizonyítékára, pedig ugyanakkor már másfél évvel a román törvénykönyvbe volt iktatva a román kultúrzóna, sőt ezt a kultúraterjesztési módot már jóval korábban ismerték és gyakorolták a román kormányok, amit maga C. Angelescu közoktatásügyi miniszter vallott be 1924 június 12-én (lásd: Desbaterile Senatului 1923/24. No. 74) a kultúrzónajavaslat szenátusi tárgyalása kapcsán. Alexandra. Adu szenátor az erdélyi román nemzeti párt tagja nagy beszédben támadta a javaslatot, többek között e szavakkal: „Hát engem a törvény helotává, páriává tesz? Nekem hazámban nincs annyi jogom, mint másnak? Miért? Talán azért, mert kételkednek bennem? Miféle célja lehet annak, hogy ezekbe a kultúrzónabeli iskolákba olyan embereket küldjünk, akik csakis románul értenek, akik nem ismerik a tanulók nyelvét és semmi kapcsolatuk sincs a tanulók szüleivel?”

E román kritika ellen C. Angelescu miniszter csak azzal védekezett, hogy a kultúrzóna-rendszer gondolata nem az övé, hanem az már az előbbi oktatási törvényben is benne volt. Spiru Haret korábbi közoktatásügyi miniszter (C. Angelescu apósa!) volt ugyanis az első, aki azt már életbeléptette (1890-es években!) Román, Bákó megyékben és Új-Dobrudzsában. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Román és Bákó megyékben kb. 100—150 ezer magyar (csángó) él, mint román állampolgár, míg Új-Dobrudzsában a bolgárok az őslakók. Tehát ezek elrománosítását a román kormányzat, amely, már a magyar kultúrzóna gondolatáért is, a nemzetközi közvélemény előtt örök időkre meg akarja bélyegezni a háború alatti magyar kormányzatot, maga ezt a „kultúrbotrányt” szép hallgatagon, már előzőleg, évtize-

területének	46*5/o-a	reformátusainak	68*9/o-a
lakosságának	44*5 „	unitáriusainak	76*7 „
magyarságának	66*4 „	ág. evangélikusainak	7*4 „
románságának	44-8 „	izraelitáinak	62*7 „
németségének	10-7 „	görög katolikusainak . . .	52*5 „
t. katolikusainak	43-9 „	görög keletiének	31*8 „

deken át sikeresen kipróbálta.

Románia valóban e téren nagy sikerekre is hivatkozhatik, mert pl. a román- és bákómezei magyarok anyanyelvét nemcsak az iskolákból, hanem még a templomokból is (a csángók róm. katolikusok!) úgy kiküszöbölte, hogy e magyarok között ma már nem is akad olyan, aki anyanyelvén írni és olvasni tudna!

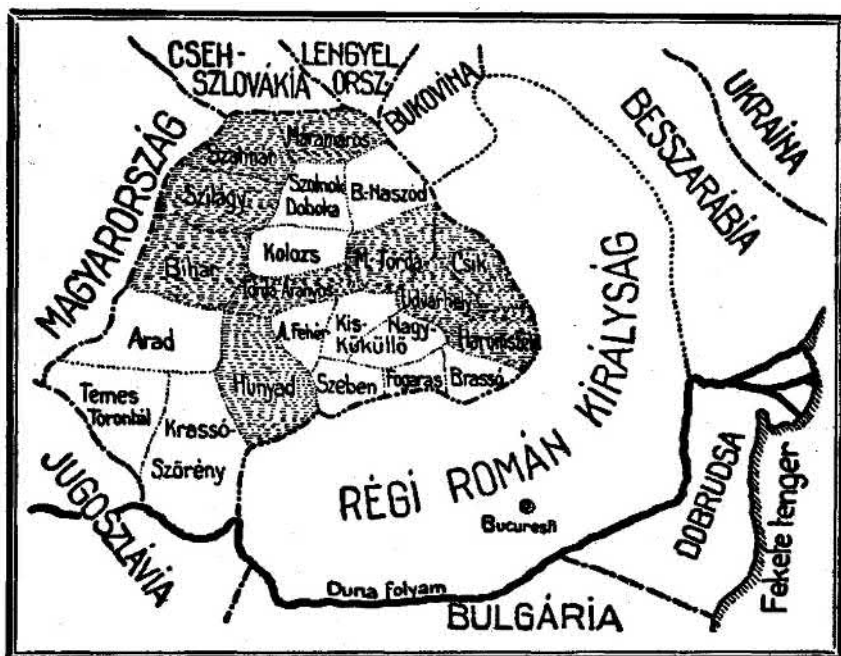
Ez a siker készítette a román kormányzatot, hogy az 1919 évi december 9-i párizsi nemzetközi szerződéssel nyelvében, hitében és nemzetiségében védelmesített többmilliónyi kisebbséget a már kipróbált kultúrzóna révén megkísértse véglegesen elromanosítani.

Az új kultúrzóna-törvény életbelépte után, C. Angelescu miniszter 1922—1926 évi működéséről szóló jelentésében (Actăvitatea Ministerul Instracțiunii 1922—1926, Bucuresti, 1926) idevonatkozólag ezeket mondja (8. lap): Már az első év alatt is igen örvendetes eredményt értem el, mivel több mint 3.000 tanítót tudtam küldeni a határmenti zónába.

A miniszter által igen örvendetes eredménynek jelzett akciónak igazi, le nem tagadható célját és valóságos eredményét közelebbről és bővebben ismerteti Angelescu miniszternek egyik érdemes tanfelügyelője, aki Maros-Torda megye 1924/25. évi oktatásügyéről szóló 2.000/925. sz. jelentésében (lásd: Dare de Seama asupra invatamantului primar din Judetul Mures-Turda pe anul scolar 1924/25. Targu-Mures, 1926) írja a következőket:

A megye 219.051 lakosából 87.547 a román (fájdalom, sokan közülök nem beszélnek a nyelvet), 115.843 a magyar, 6.329 a szász, 7.551 a zsidó és 2.681 a különböző nemzetiségű. A megye 206 községéből 60 a román lakosságú, egészben vagy részben elmagyarosodva (4. oldalon).

A miniszter úr az 1924 évben *képesített tanítókat* utasította, hogy csakis

AZ ERDÉLYI ROMÁN ISKOLAI-KULTÚRZÓNA TAGOZATA:

	Tertület km ²	Lakosság	Magyar %	Román %
1. Székelyföld (Csik, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyék)....	16.096	637.562	78·7	18·1
2. Torda-Aranyos, Bihar, Szilagy, Szatmár	20.128	1.198.252	43·5	53·9
3. Hunyad és Máramaros megyék	11.191	490.593	16·5	70·3
Összesen	47.415	2.326.407	47·5	47·6

AZ ISKOLAI-KULTÚRZÓNÁBA ESİK ERDÉLY

területének	46·5%-a	reformátusainak	68·9%-a
lakosságának	44·5 „	unitáriusainak	76·7 „
magyarságának	66·4 „	ág. evangélikusainak	7·4 „
románságának	44·8 „	izraelitáinak	62·7 „
németségének	10·7 „	görög katolikusainak	52·5 „
r. katolikusainak	43·9 „	görög keletieinek	31·8 „

A miniszter úr az 1924 évben képesített tanítókat utasította, hogy csakis a csatolt területeken válasszanak állást maguknak, s miután megyénk is beosztott a vegyes lakosságú kultúrzónába — 50%-os tanítói fizetéstöbbléttel és más előléptetési kedvezményekkel,—hozzánk is jött nagy örömmel 120 derék ifjú, az általunk viselt kulturális harc támogatására. Egyévi tapasztalat után azonban megállapíthatjuk, hogy e kinevezésekkel hibát követtek el. Ugyanis olyan községekbe, ahol talán a jegyzőn és a csendőrön kívül egyetlen lélek se tud románul, olyan tanítókat küldtek, akik egész életükben se hallottak egyetlen szót se magyarul, annál kevésbé ismerhetik azon nép szokásait, gondolkozását, melynek körébe jönnek dolgozni. Ez okból ezek a tanítók, ha kötelességtudók is különben, úgy vergődnek,

mint a szárazra vetett hal, hogy a gyermekek a nekik mondott sok beszédből valamit is megértsenek. Nyíltan és őszintén elcsüggedve jelentették ki, hogy képtelenség valamelyes eredményt is elérni, mivel a gyermekek nem tudnak románul. így, végzetszerűen arra vannak ezek a tanítók kényszerítve, hogy izolálva maradjanak falvaikban, ahol pedig arra volnának hivatva, hogy minden közérdekű mozgalomnak irányítói legyenek. (26—27. oldalon.)

A kultúrzónát különben maguk az erdélyi román tanítók is ellenséges érzéssel tekintik, mivel ők a fizetési előnyöket nem kaphatják meg s ezenkívül a megüresedő erdélyi állásokra se pályázhatnak a királyságból valókkal szemben. Ezen állapotok ellen már az erdélyi román tanítók egyetemes gyűlése is tiltakozott.

Hogy ezekben a kultúrzónabeli hivatalosan „magyar tannyelvű”-nek nevezett iskolákban milyen nevelő és oktató munka folyik, a számtalan szomorú példa közül csak egy esetet említünk fel. Csíkjenőfalván a lakosság mind egy szálig magyar anyanyelvű, még pedig 2.202 róm. katolikus, 6 református és 26 görög katolikus. Amikor 1921-ben a román állam a község iskoláját átvette, jegyzőkönyvileg vállalta, hogy az állami iskola tanításnyelve továbbra is a magyar lesz és csakis róm. kath. vallású magyar tanítókat fognak alkalmazni. A román állam adott szavát úgy tartotta meg, hogy az 1924/25 tanévben már mind a négy tanító gör. kelet vallású és régi királyságbeli román volt, akik egy szót se tudtak magyarul. A szegény csíkjenőfalvi iskolás gyermekeknek (több mint 300!) — a modern román pedagógiai elvei szerint — több verésben volt részük, mint tudományban. Az Angelescu-féle tanítók egyike, Tratiu Clemens odáig ment buzgalmában, hogy 1925 év decemberében egyetlen napon, a vele értekezni nem tudó magyar gyermekek között olyan verést rendezett, hogy 24-et sebesülve szállítottak haza — a szülők. (Brassói Lapok, 1925 dec. 14.)

Könnyű elképzelni ezek után azt a szenvedést, amit az ú. n. magyar tannyelvű, román állami és kultúrzónai rendszabályokkal súlyosbított 762¹ elemi iskola tanulói elszenvednek évek során a román kultúra elsajátítása érdekében. A kétségbeesést még fokozza az a tudat, hogy a magyar szülők kénytelenek megfizetni pénzben és földbirtokban a vállalkozó román tanítók többletfizetését és ingyen települési földbirtokait is.

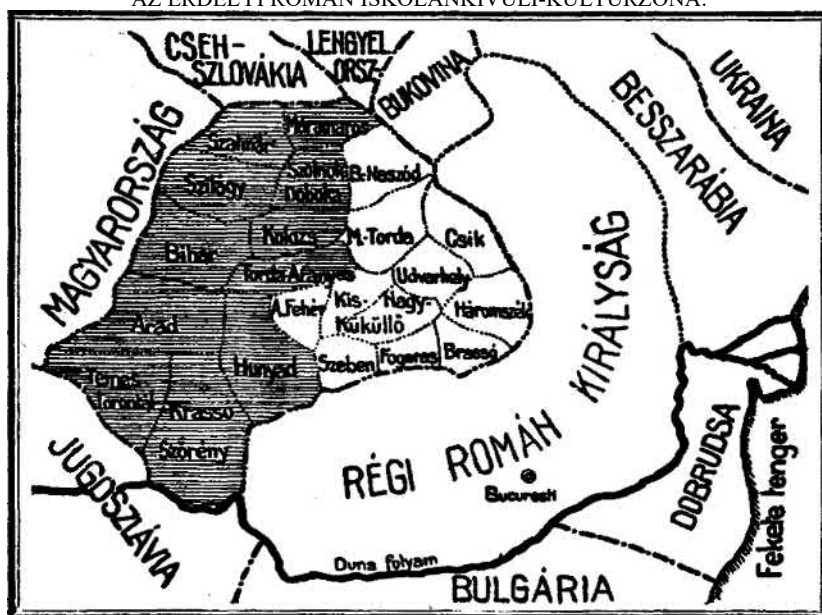
3. A ROMÁN ISKOLÁNKÍVÜLI KULTÚRZÓNA.

A román kormány nem elégszik meg ezzel a kultúrzónával, amely nyíltan a lakosság régi kultúráját van hivatva kipusztítani, hanem Angelescu utóda, Petrovic közoktatási miniszter 1926-ban még egy másik, úgynevezett' „offenzív” vagy iskolánkívüli kultúrzónát is létesített a 32 határszéeli megyében, hét kerülettel és 476 kulturális központtal, amelynek az a feladata, hogy az iskolánkívüli román oktatást e területen intenzíven végezze és a katonai, közigazgatási és iskolai ostromállapot állandó fenntartásával — az iskolán kívüli oktatás terén is — minden idegen kultúra fejlődésének útját állja. Ezen iskolánkívüli kultúrzónába tartozik a csatolt magyar területen: Krassó-Szörény, Hunyad, Temes-Torontál és Arad megyék (V. kerület); Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megyék (VI. kerület);

¹ A román kormány 1925 dec. 3-án azt jelenti a Nemzetek Szövetsége Tanácsának, hogy a magyar felekezeti iskoláknak az állam segílyt tényleg nem ad, „azonban — ami sokkal többet jelent — magára vette 762 elemi iskolának, 22 polgári iskolának, 9 líceumnak stb. teljes költségét, megjegyezve, hogy ezekben a tanítás magyar nyelven folyik és 1.586 magyar tanítót és tanárt fizet. Nem lehet a román kormányt arra kötelezni, hogy olyan iskolákat segílyezzen, melyek teljesen feleslegesek és aláássák az állam tekintélyét“

Kolozs, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyos megyék (VII. kerület). Miután — úgy látszik — a rendes kultúrzónabeli Csík, Háromszék, Udvarhely és Maros-Torda megyékben az iskolánkívüli intenzíven támadó román kultúra elsajátítására a lakosság egyelőre még nem alkalmas (azaz ott még jelentéktelen az igazi román elem), e megyék nincsenek beosztva a „támadó kultúrzónába”. Büszkén jelenti ki Angelescu közoktatásügyi miniszter (Dimineata 1927 szeptember 29), hogy ezen „támadó” kultúrzóna szükségleteire is jelentékeny összeget állított be a költségvetésbe (ahonnan következetesen kihagyja a pusztulásra ítélt magyar felekezeti iskolák arányos államsegélyét) és máris 130.000 méter oktató román kultúrfilmet készített. Állandó és vándor mozgószínházakat, könyvtárakat létesít. Ausztria elpusztulása után — mondja — Romániának kell átvennie a volt monarchia szerepét, a kultúrának Délkelet-Európában való terjesztése terén.

AZ ERDÉLYI ROMÁN ISKOLÁNKÍVÜLI-KULTÚRZÓNA.

AZ ERDÉLYI ROMÁN ISKOLÁNKÍVÜLI-KULTÚRZÓNA:

	Tertület km ²	Lakosság	Magyar %	Román %
1. Bihar, Szilágy, Szatmár és Máramaros	19.995	1,172.451	43'0	50'7
2. Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka	13.307	712.998	29'2	66'7
3. Arad, Hunyad, Krassó-Szörény, Temes-Torontál	32.208	1,731.341	16'8	59'5
Összesen	65.510	3,616.790	27'8	58'1

AZ ISKOLÁNKÍVÜLI-KULTÚRZÓNÁBA ESIK ERDÉLY

területének	64'1 ⁰ / ₀ -a	reformátusainak	62'8 ⁰ / ₀ -a
lakosságának	69'0 „	unitáriusainak	23'3 „
magyarságának	60'4 „	ág. evangélikusainak	18'5 „
románságának	74'4 „	izraelitáinak	85'0 „
németségének	62'1 „	görög katolikusainak	73'2 „
sz. katolikusainak	69'9 „	görög keletieinek	75'7 „

Hogy a Népszövetség garanciája mellett tanügyi autonómiával felruházott (!) Székelyföldre milyen idők várnak, azt 1927 augusztus hónapjában C. Angelescu közoktatási miniszter székelyföldi tanulmányútja után fejtegette ki egyik bukaresti kormánypárti lapban (Universul, 1927 július 17):

„A székelyföldi állami iskolák kérdése — mondja Angelescu közoktatási miniszter—mindig elsőrangú gondunk volt. Ennek a problémának minden egyes részéről olyan alaposan vagyunk tájékozva, hogy közvetlenül magam, a helyszínén tehetem meg azokat az intézkedéseket, amelyeket megkíván Csíkmegyében, Háromszéken és általában az egész Székelyföldön az állami iskoláknak különleges helyzete, a magyar lakosságra való tekintettel. Minden igyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy minél több állami iskolánk legyen, különösen azokban a községekben, ahol nem laknak románok s amelyekben a kisebbségek a legjobban vitatják az állami iskolák létjogosultságát. Megkívánom az ellenőrző közegeimtől, hogy e vidékeken fokozott éberséggel őrkdjenek az államérdekek fölött, mozdítsák elő új iskolák építését (el is rendelte azonnal vagy negyven székely községre vonatkozólag, hogy a lakosság terhére román állami iskolai épületeket emeljenek) és teremtsék meg itt a román tanítóknak azt a lelkes hadseregét, amely tudatában legyen missziójának s azoknak a nehéz kötelezettségeknek, amelyeket az itteni, különleges viszonyok rónak reájuk. Intézkedni fogok, hogy Csík megyébe (így nyilatkozott a bukaresti lapnak!) lehetőleg csak román tanító kerüljön s csak azok a kisebbségi tanítók tarthassák meg állásukat, akik az állam nyelvét tökéletesen ismerik. A többieket s mindent, ami hozzájárul a jelenlegi állapot fenntartásához, el kell távolítani! Az így megszervezett iskolákba azután bizalommal küldheti gyermekeit ennek a vidéknek lakossága. Végeredményben, ha már az állami iskolákban fenntartjuk a magyar tagozatokat, nincs tovább semmi értelmük a felekezeti iskoláknak, amelyekért az egyes felekezetek olyan hallatlan és hiábavaló áldozatokat hoznak.“

Ennyit a nemzetközileg garantált kisebbségi szerződés székely tanügyi autonómiájának nyolc éves múltjáról.

AZ ERDÉLYI KULTÚRZÓNÁK ÖSSZEFOGLALÓ ADATAI:

	Terület km ²	Lakosság	Magyar %	Román %
Tisztán iskolai-kultúrizona: Csík, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely megyék	16.096	637.562	78·7	18·1
Iskolai és iskolánküüli vegyes kultúrizona Torda-Aranyos, Hunyad, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros megyék	31.319	1,686.961	35·6	58·9
Tisztán iskolánküüli-kultúrizona: Kolozs, Szolnok-Doboka, Arad, Temes, Torontál és Krassó-Szörény megyék ..	3.4191	1,929.829	20·9	57·5
A kétféle kultúrizona együütt 15 megye	81.606	4,254.352	35·4	52·0
Kultúrizonamentes: Brassó, Fogaras, Szeben, Kis- és Nagyküküllő, Alsó-Fehér és Beszterce-Naszód megyék ..	20.594	987.672	15·7	61·6
Egész Erdély 22 megyéje . . .	102.200	5,242.024	31·7	53·8

BARABÁS ENDRE.

A TURÓCSZENTMÁRTONI DEKLARÁCIÓ.

TUKA BÉLA dr., a prágai nemzetgyűlés néppárti tagja a „Slovák“ című lapban arra figyelmeztette a cseh-tót politikai tényezőket, hogy 1928 október 31-én, a köztársaság 10-ik évében, Szlovenszónak az államhoz való viszonyában a túrócszentmártoni deklaráció titkos szakasza értelméből jognélküli állapot fog bekövetkezni, mert ekkor Szlovenszón a „vacuum iuris“ állapota fog beállni, mely csakis a tót nemzet önrendelkezési jogának érvényesítése által kerülhető ki. Ámbár Tuka arra az álláspontra helyezkedett, hogy az önrendelkezését gyakorló tót nemzet mindent megtehet, csak egyet nem mondhat ki, a Csehországtól való elszakadást, a cikk mégis rendkívül nagy nyugtalanságot keltett cseh és csehofil politikai körökben. A cseh-tót sajtó, különösen a cseh kormány lapjai és a prágai nemzetgyűlés abban bízva, hogy a túrócszentmártoni deklaráció keletkezésének homályossága érintetlen marad, a titkos klauzula létezését tagadja. Szükségesnek tartom, hogy e Magyarországot érdeklő fontos kérdést részletesen megvilágítsam és bebizonyítsam az itt éppúgy elkövetett szemfényvesztést, mint a többi cseh-tót egyezmények és deklarációknál (Pittsburg, Moszkva, Liptószentmiklós stb.).

A harctéri összeomlást követő általános zavar, tájékozatlanság és fejesztettség által előidézett általános hangulat hatása alatt hívta össze értekezletre Dula Máté, a tót nemzeti párt elnöke október 30-án Túrócszentmártonba a tót politikai frakciók vezetőit. A meghívóban nem volt megjelölve, hogy mi lesz a konferencia tárgya és célja. A megbízottaknak senkitől, sem várostól, sem megyétől, sem nemzettől megbízatásuk és felhatalmazásuk nem volt. Nem is tettek eleget legnagyobbbrészt a meghívásnak, úgyhogy Túrócszentmártonban a Tátrabank helyiségeiben mindössze 60—70 személy jelent meg. A megjelentek 80%-a túrócszentmártoni és túrócmegyei volt. Ez az értekezlet már összetételénél fogva sem képviselhetette a tót nemzetet, vagy Felső-Magyarországot, melynek másfélmilliónyi magyarsága éppen úgy jogosult a terület felett dönteni, mint a másfélmillió lélekszámmal valamivel számosabb tótság.

A túrócszentmártoni értekezlet többsége bár a tót nemzet önrendelkezési jogáért lelkesedett, de általában nem volt ellensége a magyar állam területi épségének. A konferencia két napig tartott. Október 30-án még nem tudták tagjai, mit határozzanak. A csehofilek két érvet használtak az ingadozók megnyerésére. Az egyik az volt, hogy Andrássy Gyula gróf külügyminiszter október 27-én Wilsonhoz intézett jegyzékében a cseh-tót államalakítást elismerte és hogy az új cseh-tót államot az antant hatalmak nemcsak elismerték, hanem megállapodásokat is kötöttek vele, sőt október 28-án a cseh-tót állam' kormánya Prágában már meg is alakult, tehát a hozandó határozat csupán a már meglévő államalakulásnak konstatálása lehet. Ezek az érvek azonban nem tudták eloszlatni a tót aggodalmakat, mert azt látták, hogy a sorsdöntő kérdésben tulajdonképpen a tót nemzet megkérdezése nélkül akarnak dönteni, már pedig a tótság saját maga részére követelte az önrendelkezési jogot, semmilyen más nemzetnek önrendelkezési jogával való kapcsolatban.

Megemlítenő, hogy Srobár az internálásból való kibocsátása után megegyezett Dulával abban, hogy október 26-án Prágába megy, ahol a tót nemzeti párttól kiállított meghatalmazás alapján fog tárgyalni. A Károlyi Mihállyal való tárgyalásokból kitűnik, hogy Dula nem utasította vissza a magyar-tót megegyezés eszméjét sem, sőt kívánta, de csakhamar meggyőződött, hogy a Károlyi Mihállyal való megegyezésnek nincsen sok reménye. A tót

nemzeti párt ennek következtében teljesen izoláltatott, miután már a Wekerle-kormánynak kísérlete is, hogy október utolsó napjaiban Kürthy báró és Ghillány báró útján a tót nemzeti párttal tárgyalásokba bocsátkozzék, elkésett és ezért visszautasításban részesült akció volt, mely már a közvetítő személyek exponálsága miatt sem remélhetett eredményt. Ezért Dula, aki a nagy összeomlást is megérezte, már október 25-én Prágával kezdett komoly tárgyalásokat Srobár kiküldetésével. Srobár október 28-án délelőtt Prágába érkezve, rögtön a cseh nemzeti tanács elnökségébe helyzetetett és azután október 29-én az első cseh kormányban miniszteri tárcát vállalt, a nélkül, hogy erre a tót nemzetől megbízatása lett volna és így önhatalmúlag a Dulával való tárgyalásokat feleslegessé téve, elébe vágott a túrócszentmártoni konferenciának. Az október 28-án kibocsátott cseh nemzeti bizottmányi felhívásokat, melyek a cseh-tót államalakítást kihirdetik, már Szlovenszko nevében Srobár is aláírta, holott még csak 30-án kellett határozni a tótság magartásáról. Misem természetesebb, hogy Srobár eljárásának hatása Túrócszentmártonban se maradt el. A ki nem elégített politikai ambíciók Srobár példájából merész ösztönzést nyertek, melyeket Stodola Emil dr., Medveczky Károly, Bella Method, Dérer Iván stb. a cseh ígéretekkel még jobban kiszínezték. Magyar részről ezzel szemben semmi nem történt. A túrócszentmártoni konferencia eredményeként november elsején a következő deklarációt közölték a lakossággal.

A TÓT NEMZET DEKLARÁCIÓJA.

Az egységes cseh-tót nemzet tót ágának a Nemzeti Tanácsban megszervezett összes tót politikai pártbeli képviselői összegyűlve 1918 október hó 30-án Túrócszentmártonban, a nemzeteknek az egész világ által elismert önrendelkezési jogának alapjára helyezkednek. A Nemzeti Tanács kijelenti, hogy a Magyarország határain belül lakó cseh-tót nemzet nevében egyedül ő van felhatalmazva intézkedni és beszélni. Nincs erre felhatalmazva a magyar kormány, mely évtizedeken keresztül nem ismert fontosabb feladatot, mint elnyomni mindent, ami tót, nem emelt és nem engedélyezett nemzetünknek egy iskolát sem, nem engedte, hogy tót emberek kerüljenek a közigazgatásba és a hivatalokba, népünket anyagilag tönkretette és kizsákmányolta középkori feudális alkotmányával és politikájával.

Arra, hogy a tót nemzet nevében beszéljenek, nincsenek felhatalmazva az úgynevezett képviselőtestületek sem, amelyek a nemzeti akarat megnyilvánulását nem engedő szűk választói jog alapján jöttek létre, s amelyek oly egyénekből állítottak össze, akik a törvény rendelkezése ellenére egy tót szót sem engedtek elhangzani a tiszta tót megyék gyűlésein.

Nincsenek erre felhatalmazva oly népgyűlések sem, melyek határozataikat idegen erőszak nyomása alatt hozzák.

A tót nemzet nevében beszélni Szlovenszkon tehát egyedül a Tót Nemzeti Tanács jogosult.

A Magyarországon lakó cseh-tót nemzet Nemzeti Tanácsa kijelenti:

1. A tót nemzet, úgy nyelvileg, mint kultúrhistoriailag az egységes cseh-tót nemzetnek része. Az összes kultúrharokban, melyeket a cseh nemzet vívott, s amelyek ismertté tették az egész világon, résztvett a tótság is.

2. A teljes függetlenség alapján követeljük mi is, a cseh-tót nemzet számára a korlátlan önrendelkezési jogot. Ezen elv alapján egyetértünk azon újonnan kialakult nemzetközi közjogi helyzettel, melyet Wilson elnök formulázott meg 1918 október 18-án és melyet az osztrák-magyar külügyminiszter 1918 október 27-én elismert.

3. Követeljük az azonnali békekötést, mégpedig az általános emberi és keresztény elvek alapján, hogy a béke olyan legyen, miszerint nemzetközi garanciákkal lehetetlenné tegye a további háborút és a fegyverkezést.

A Tót Nemzeti Tanács gyűlésén.

Túrócszentmárton, 1918 október hó 30-án.

Medveczky A. Károly s. k.,
a Tót Nemzeti Tanács titkára.

Dula Máté s. k.,
a Tót Nemzeti Tanács elnöke.

A deklaráción összesen 93 aláírás szerepel.

A 4.113 lakosú Túrócszentmártonból a deklarációt alájegyezte .	38
A 3.000 „ Liptószentmiklósból „ „ „ „ „	6
A 11841 „ Rózsahegyéről „ „ „ „	8
A maximálisan összesen 19.000 lakosú 15 lipitói és túródi kisközségből	20

Összesen 72

Tehát összesen 37.954 lelket számláló, 1 várost, 2 nagyközséget, 15 kisközséget állítólag képviselő megbízottak képezték a konferencia jelentős részét, vagyis 72 szavazatot 103 közül. Ez annyit jelent, hogy Felső-Magyarországnak, vagyis a mai Szlovenszónak többi 2,962.917 lakosával szemben a 37.954 lakos döntött, azaz míg ez 72 megbízott által volt képviselve, addig a többi három millió csak 33 személlyel.

E kimutatásból is kitűnik, mennyire nem volt illetékes a túrócszentmártoni konferencia határozni, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy azon a Felső-Magyarország 1½ milliónyi magyarsága szóhoz sem juthatott, mert ez a tót magánkonferenda vindikálta magának a jogot Felső-Magyarország hovátartozandósága felett dönteni.

Evidens tény tehát, hogy Túrócszentmártonban Felső-Magyarországot nem képviselhették az 1918 október 30-án megjelentek. Ki kell azonban emelnem azt is, hogy a deklarációt aláírt személyeknek körülbelül 50%-a nem is volt jelen és csak utólag jegyeztetett oda a nevük.

A túrócszentmártoni értekezlet tagjai bár nem voltak Magyarország integritásának ellenségei, de részint az események, részint pedig a megvesztegetések hatása alatt a cseh megoldás mellé állottak, de a tót nemzeti szempontokat biztosító feltételek mellett, ami arra enged következtetni, hogy a cseh megoldás iránt bizalmatlanok voltak. Ez a bizalmatlanság tulajdonképpen minden cseh-tót egyezményből kiolvasható, mert a tótok mindenütt a tót nemzeti autonómia biztosítására fektették a fősúlyt.

Megjegyzendő, hogy a közölt deklaráció nem felel meg a konferenda által elfogadott eredeti szövegnek, mert a deklarációt a csehofilek önkényesen megváltoztatták és ezért ez a deklarációs kérdés 1922 óta az autonómiai törekvés előterében áll. 1922 februárjáig még nem érintette senki ezt a kényes ügyet, mert egyrészt a vezetők legnagyobb része akkor a húsfafazék mellett ült, másrészt pedig majdnem valamennyi bűnös volt ebben az okmányhamisításban és ezért óvakodtak róla beszélni, mígnem Bazovszky Lajos volt nógrádi zsupán, aki a cseh kormánnyal szembefordult, „Slovensko Národná Jednota“ című lapjában a hamisítási ügyet leleplezte. A hamisítást, lényegét, módját és következményeit az alábbiak világítják meg.

Míg a csehofilek tényleges cseh ígéretekre hivatkozhattak, sőt a konferencián azt hirdették, hogy a csehek fehér lapot nyújtanak át a tótoknak és minden tót követelést, amelyet e lapra ráírnak, teljesíteni fognak, addig a magyar integritás melletti csehellenesek nem tudtak hivatkozni tárgyalásokból eredő magyar-tót egyezményi eredményekre és kilátásos ígéretekre. Ez volt az októberi magyar kormány legnagyobb hibája és bűne, magukra hagyta azokat, akik a magyar megoldást követelték. Ezek elkedvetlenedve távoztak Túrócszentmártonból és alá sem írták a deklarációt. Az eredeti szöveg szerint a cseh megoldást szótöbbséggel szavazták meg és követelték, hogy az önrendelkezési jog alapján a tót nemzet a békekonferenciára a esetiektől függetlenül delegátusait küldhesse. A deklaráció második pontja sem a cseh-tót, hanem csak a tót nemzet részére követelt önrendelkezési jogot. Azonkívül a deklarációnak volt egy klauzulája, mely szerint a cseh megoldás teljes paritás alapján csak tízesztendős próbaidőre szól, melynek letelte után a tót nemzet végérvényesen dönteni fog hovátartozandósága felett. E dekla-

ráción kétízben változtattak a Tót Nemzeti Tanácsá alakult értekezleten. Mindjárt a szavazás után, mely csak kis többséget hozott a cseh megoldásnak, a jelenlevő csehofilek közül néhányan írásbelileg változtattak a szövegen. Este pedig váratlanul megérkezett Hodza Milán és elolvastván a deklarációt, néhány csehofil barátjával behatolt a tót nyomdába, fenyegetéssel kényszerítette a szedőket, hogy a deklarációt ne az eredeti szöveg, hanem az ő korrektúrája szerint szedjék ki, vagyis a következő változtatásokat eszközöljék a szedésen: „szótöbbség“ helyett „egyhangúlag“ szedendő, a tót nemzet önrendelkezési joga helyett a cseh-tót nemzet Önrendelkezési joga iktatandó, azonkívül kihagyandó a szakasz, mely a tót delegációnak a békekonferenciára való kiküldetését követeli.

E változtatások a Tót Nemzeti Tanács hozzájárulása és tudomása nélkül történtek. Dula Máté és Skultéty József ugyan formailag tiltakoztak az eljárás ellen, de nem tettek semmit ellene és a nagy zavarban és fejtelenségben nem törődött vele senki. Hodza később, mikor ez a hamisítás kiderült, az általa készített korrektúra revíziós példányával akarta magát igazolni, pedig a kérdésben csakis a deklaráció eredeti szövege bizonyíthat. Ez azonban eltűnt. Hodza hamisításának célja az volt, hogy a szótöbbséggel való határozathozatal elhallgatásával az esetleges népszavazást megghiúsítsa, mert a békekonferencia ebben az esetben mindenesetre érdeklődött volna, hogy a szótöbbség milyen arányú, ha mint állítják, csupán 2—10 szavazatról van szó, világos, hogy a lakosság többsége a cseh megoldás ellen foglal állást, mert ez csak a Tót Nemzeti Tanácsnak nevezett magánkonferencia szavazatarányára vonatkozván, ehhez hozzá kell a magyar és német lakosságot számítani, eltekintve attól, hogy a tót nép szintén a cseh megoldás ellen volt. A népszavazás elrendelése tehát így valószínű lett volna. A tót delegátusoknak a békekonferenciára való kiküldetése pedig nyilvánvalóvá tette volna azt, hogy a tótok nem azonosak a csehekkel és cseh-tót nemzetegységet nem akarnak, azonban a cseh-tót államban résztvesznek, ha arra kényszerítettek, de csak azon feltétel alatt, ha teljesen önállóak és függetlenek lesznek és az autonómia minden tekintetben biztosítatik. A csehek és csehofilek ezt mindenképpen meg akarták akadályozni és Hodza a deklaráción ejtett hamisítással tényleg megfosztotta nemzetét attól, hogy önrendelkezési jogát gyakorolhassa, mert a meghamisított deklarációt az antant hatalmak, valamint a békekonferencia előtt, mint az önrendelkezés eredményét szerepeltették, melyben a Tót Nemzeti Tanács máris lemondott a tót nemzeti önállósági és függetlenségi törekvésről, mert a cseh-tót nemzetegységet ismerte el.

Bazovszky leleplező cikkei után 1922—3-ban a tót néppárt tűzte tulajdonképpen a hamisítási ügyet napirendre. Zoch Sámuel, aki a túrócszentmártoni konferencián a deklarációt felolvasta, kénytelen volt ebben a kérdésben nyilatkozni. 1923 február 11-én a brünni „Lidové Noviny“ című cseh lap igyekezett a néppárt állításait gyengíteni, de mégis kénytelen bevallani, hogy a deklaráción nagyjelentőségű változtatásokat eszközölt Hodza; sőt, mint a néppárti ellenválaszok mutatják, maga Zoch is meghamisította a deklaráció szellemét, úgyhogy ez már Hodza odaérkezte előtt is deformáltatott. Zoch szerint ez a kifejezés: „A tót nemzet mind nyelvileg, mind művelődéstörténetileg az egész cseh-tót nemzet része“, az eredeti szövegben is benne volt és ezt nem iktatták be utólag, sőt ezt szóról-szóra Juriga és Hlinka is elfogadták, amit azonban Hlinka ellenvetésében megcáfolt. Zoch a változtatás ellen tiltakozott, azonban szerinte Dula és Krcsméry hozzájárultak, mire a szöveget Krcsméry megváltoztatta.

A nyilatkozat végén Zoch felszólította Hlinkát, hogy bizonyítsa be, miben lett a deklaráció meghamisítva. Ez a felszólítás azonban Zoch vallomása következtében már szükségtelen is volt, mert hiszen ő legkompeten-

sebben bizonyítja, hogy a deklaráció meg lett másítva Hodza által, aki erre nem lehetett feljogosítva. Zoch felszólítására Hlinka válaszolt¹ és négy közleményből álló cikksorozatában bebizonyítja egyrészt azt, hogy a konferencián cseh-tót nemzetegységről szó sem volt, a deklarációt nem hallotta senki, másrészt határozottan csakis a tót nemzet függetlenségét és önrendelkezését követelték. A cseh-tót állam ellen ugyan nem beszélt senki, de „az ellen, ami nem volt a deklarációban, nem is szólhatott senki“. A szöveg a nyilvánosság számára meg lett hamisítva és ezt Zoch beismerte, erre pedig senkinek joga nem volt, mert a deklaráció a Tót Nemzeti Tanács deklarációja volt. Addig, míg az eredeti kéziratot fel nem mutatják, a hamisítási vádat különösen Zoch beismerése után fenntartják.

Egy másik tót néppárti közlemény² szerint Zoch meghamisította a deklaráció szellemét és ha ő 1918 október 30-án előállt volna Túrócszentmártonban a deklaráció olyan értelmezésével, mint azt fentidézett nyilatkozatában megtette, úgy bajosan távozott volna a gyűlésről ép testtel. Mudrony János egy Scotus Viatorhoz intézett cikksorozatában³ szintén foglalkozott a túrócszentmártoni deklarációval, az ezt megelőző tót hangulattal és a konferencia tulajdonképpeni intencióival.

Megállapítja azt, hogy a tót nemzet a túrócszentmártoni deklarációig, tehát 1918 október 30-ig semmit sem tadott azon politikai programokról és egyezményekről, melyek a csehek és tótok között a külföldön kötettek. Stefanikról, Masarykról, Benesről, ezek külföldi munkásságáról, a moszkvai, pétervári, kiewi egyezményekről, az osztrák-magyar monarchiát szétrobbantani készülő clevelandi programról és a közös cseh-tót állam megalkotásáról nem hallottak semmit. Erről csak Srobár és az ő legbizalmasabbjai tudtak. A pittsburgi egyezményről is csak 1919 év tavaszán szereztek tudomást, ezt a mártoni deklarációnál teljesen elhallgatták. A pittsburgi egyezményt nem ismerve, úgy határoztak, hogy a cseh-tót respublikát két nemzet fogja alkotni, a cseh és a tót, hogy egyenrangú alkotó részei lesznek Csehország és Szlovenszko.

A vitába kénytelen volt beleszólni a tót nemzeti párt későbbi elnöke, Stodola Emil dr. is, aki szintén elősegítette a deklaráció meghamisítását, miután már a kocka eldőlt. Stodola a hamisítás kérdésének vitája alkalmával eleinte húzódozott attól, hogy nyilatkozzék, azt állítván, hogy ez a kérdés már tárgytalan.⁴ Kénytelen lett azonban később mégis nyilatkozni.⁵ Szerinte a deklaráció megváltoztatása nem történt Dula és társai tudta nélkül, akiket erre illetékeseknek mond. Amikor ő vezette a tanácskozásokat 1918 október 30-án, úgy határoztak, hogy Szlovenszko teljes autonómiáját legkésőbb tíz esztendőn belül meg kell valósítani. Zoch ama megállapítására, hogy Hodza kitörölt egy részt a deklarációból, Stodola nyilatkozatában megjegyezte, hogy Hodza egy új pontot is felvett, amely így szólt: „Ennek alapján (a nemzetek önrendelkezésének alapján) kinyilatkoztatjuk, hogy hozzájárulunk ama jogi alaphoz, amelyet október 18-án szövegezőit meg Wilson elnök és amelyet az osztrák külügyminisztérium október 27-én elismert.“ Szerinte nem a deklarációban rejlett a hiba, hanem abban, hogy a tót férfiak nem tanúsítottak a határozathozatal után kellő megértést az autonómia kérdése és az autonómia biztosítása iránt s csak így történhetett meg, hogy 1918 október 31-én Szlovenszko autonómiája mellett csak 15 szavazat volt 9 ellenében.⁶

E nyilatkozatok merituma tehát az, hogy Bazovszky szerint Hodza

¹ „Slovák“ — 1923 február 21, stb

² „Slovák“ 1923 február 17.

³ „Slovák“ 1923 február 8.

⁴ „Národnie Noviny“ 1923 20. szám.

⁵ „Lidové Noviny“ 1923 március 13.

⁶ „Prágai Magyar Hírlap“ 1923 13.

önhatalmúlag megváltoztatta a deklarációt, amit Zoch a deklaráció fogalmazója is beismer, de a változtatást utólag helyesli, ámbár annak idején tiltakozott ellene. Hlinka szerint pedig nemcsak, hogy cseh-tót nemzetegységről nem volt szó, hanem október 30-án erre nem is gondoltak és a deklarációban cseh-tót nemzetegységről említést sem tettek. Különben is Hlinka szavaiból kiderül, hogy a deklarációt nem hallotta senki a nagy zajban és az eredeti deklarációnak a konferencia határozata értelmében csakis a tót nemzeti önállóság és önrendelkezés elveit kellett magába foglalnia. Minden ettől eltérő szöveg utólagos hamisítás, misztifikáció, melyet a csehofilek az egységes cseh-tót állam érdekében elkövettek. A misztifikáció szándéka kiderül abból is, hogy mint Mudrony állítja, a Tót Nemzeti Tanács előtt a csehek eltitkolták a pittsburgi egyezményt, mely szintén a paritás elvéből kifolyólag nemzeti autonómiát kötött ki feltétlenül. A hamisítást nem cáfolja Stodola sem, sőt kiemeli, hogy a Wilson által követelt cseh-tót állam és a cseh-tót külföldi nemzeti bizottmány elismerését, melyet az eredeti deklaráció hallgatással mellőzött, Hodza iktatta önkényesen a deklarációba, amivel a kérdésnek végzetes fordulatot adott. Ugyanis Wilson illetéktelen követelésével szemben, mely a már általa elismert cseh-tót állam részére kívánt teljes elismerést, a Tót Nemzeti Tanács olyan szellemű deklarációja állt volna, mely ugyan önrendelkezést, de nem cseh-tót, hanem csak tót önrendelkezést követel és így a külföldi cseh komitét minden tekintetben dezavualta volna.

Stodola Emil dr. erről az október 31-i tanácskozásról a Tuka-féle cikkei kapcsolatban¹ nyilatkozatot tett közzé, melyben tagadja ugyan azt, hogy 1918 október 31-én olyan határozat hozatott volna, melynek alapját tíz esztendő elteltével Szlovenszko végleges közjogi viszonyának rendezése újabb kiegyezés tárgyát képezné, azonban kijelenti:

„Tény az, hogy a Tót Nemzeti Tanács 1918 október 31-én elnökletem alatt ülést tartott és indítványomra szótöbbséggel elhatározta, hogy Szlovenszko részére autonómiát követel. Egy szerződés nélküli (vacuum iuris) állapotról azonban szó sem lehet, mivel a forradalmi nemzetgyűlésen résztvevő tótok * köztársaság új alkotmányát feltétel nélkül elfogadták.“¹

E nyilatkozat szerint tényleg volt titkos szakasz és e határozatot magába foglaló jegyzőkönyv, melyet azonban eltűntettek. Mindenesetre figyelemreméltó, úgy Stodola Emil dr.-nak, mint a kormányajtónak³ érvelése, mely az autonómia követelését és a tízévi határidőben való megállapodást csupán jelentéktelen „intermezzónak“ nyilvánítja, melynek semilyen alkotmánypolitikai jelentősége nem lehet, azért sem, mert az összes tót pártok a forradalmi nemzetgyűlés által hozott alkotmányt megszavazták, és így de facto a köztársasági közjogi egység álláspontján állnak. E nyilatkozatok szerint tehát az eddig konokul tagadásba vett titkos szakasz létezik, azonban azt csupán jelentéktelen epizódnak tartják. Ha már most tekintetbe vesszük azt, hogy a deklarációnak a cseh-tót egység melletti állásfoglalás, az államalakítás és az alaptörvények szempontjából a legnagyobb fontosság tulajdoníthatik, logikus, hogy a Tót Nemzeti Tanácsnak ezen állásfoglalást kiegészítő határozata államalakítási és alaptörvényi szempontból szintén olyan fontos és figyelemreméltó, mint az ezt megelőző határozat.

A hamisítási deliktumon kívül súlyos szemrehányások és vádak tárgyát képezi az is, hogy a deklarációnak titkos szakasza van, mely szerint a cseh és tót nemzetek közötti államviszony, mely paritáson alapul, egyelőre tízévi

¹ „Slovák“ 1928 január 1.

² „Neue Freie Presse“ 1928 január 10.

³ „Prager Presse“ január 19. 1918.

próbaidőre állapított meg, melynek letelte után a tót nemzet önrendelkezési joga alapján ismét dönteni fog, vajjon az állami viszonylatot fenn akarja-e továbbra is tartani? Az eredeti deklarációnak a Tót Nemzeti Tanács irataiból való eltüntetése joggal gyanússá tette azoknak a nyilatkozatait, akik azt hirdették, hogy hamisítás nem történt és titkos szakasz nincsen. Husefc Károly, a csehofil „Slovensky Dennik“ szerkesztője, Koza-Matejov Györgyöt, a „Slovák“ volt szerkesztőjét hazugnak nevezte lapjában, mert ez a titkos szakasz létezéséről írt. A néppárti szerkesztő becsületsértésért beperelte kollégáját. A bíróság a titkos szakaszra vonatkozólag bizonyító eljárást rendelt el, ami azonban rendkívül nehézé vált, azért, mert a deklaráció eredeti példánya eltűnt, ennek következtében csak a tanácskozáson résztvettek tanuságtételére lehetett szorítkozni. E tanúvallomások szerint a konferencia a csehek és tótok közötti közjogi viszonylatról tanácskozott ugyan, de titkos szakasz nincsen. Már most figyelembevételre Stodola dr. nyilatkozatát, mely szerint a konferencia Szlovenszko autonómiájának eszméjét elfogadta és Hlinka nyilatkozatát, mely szerint a Zoch által felolvasott deklarációt a nagy zajban senki sem értette, a konferencia tagjainak nagy része joggal hihette és hitte is, hogy a közjogi viszonylatra vonatkozó megállapodás a deklarációhoz illesztett. Különben mellékes az, vajjon az autonómiai megállapodás írásban foglaltatott-e, vagy sem?

Az egészből a következő fontos és súlyos konklúzió-sorozat állapítható meg: a cseh-tót állam a tót nemzet megkérdezése nélkül alapított meg; minthogy a csehek a túrócszentmártoni konferenciának államalkotó jelentőségét tagadják, e deklarációnak államalkotó jelentősége azért sincsen, mert eredeti szövegét meghamisították és mert a tót nemzet önrendelkezési, autonómiai jogára és a békekonferencián való képviseltetésre vonatkozó követeléseket a hamisítók törölték. Ezzel szemben az eltüntetett eredeti deklarációnak igenis van közjogi és népjogi jelentősége és lett volna államalkotó hatása, mert nem mondja ki a cseh-tót nemzetegységet és mert tót önrendelkezést, autonómiát követelt és e követeléseknek a békekonferencián tótok általi interpretálása jelentősen befolyásolta volna az antant szándékát Magyarország feldarabolása és a cseh-tót államnak ilyen terjedelemben való alapítása tekintetében. Túrócszentmártonban a többség tót nemzeti függetlenségre, autonómiára gondolt és nem elszakadásra, nem cseh-tót államra. A meghamisított deklaráció azért nem államalkotó jelentőségű, mert más mond, mint ami eredetileg benne volt és mert a titkos szakaszt is elsikkasztotta.

A deklaráció meghamisítására vonatkozó Bazovszky-nyilatkozatok¹ szerint a deklaráció a hamisítás következtében elvesztette nemcsak érvényességét, hanem értelmét is. A tótság a hamisítás valóságos nemzeti szerencsétlenséget hozott, mert a békekonferencia ebből az okmányból hozta ki a falzumot, mintha a tótok és csehek egy nemzetet képeznének és mintha ennek következtében a tótok lemondtak volna nemzeti mivoltukról is nemzeti követelményeikről.

STEIER LAJOS.

¹ „Kassai Napló“ 1923 február 26.